

Ivan Barbarić

GRIŽANE U SASTAVU VINODOLSKE KNEŽIJE

Grižane su daleko starije od prvih vijesti o njima. Narodna predaja tvrdi da su grad Grižane i Badanj sagradili Grci i Rimljani, pa ako je zaista tako, bilo bi to svjedočanstvo o starini toga grada i mjesta koji svoj postanak vežu za daleku prošlost. Koliko je poznato, Grižane su jedino mjesto tog imena u našoj zemlji.

Smještene ispod stare grižanske gradine u samom središtu Vinodola, uz glavnu vinodolsku cestu koja ide iz Novog Vinodolskog za Križišće, Grižane dominiraju Vinodolskom dolinom. Na strmoj litici ispod kamenog brda Griža, po kojem je najvjerojatnije mjesto dobilo ime, uzdižu se ostaci grižanske gradine stoljećima odolijevajući buri i suncu i dominirajući dolinom preko koje se odavde pruža lijep pogled na Vinodol, na otok Krk, starodavni Belgrad, Tribaljsko polje, Drivenik, stari Badanj – grad i dalje prema Senju i Velebitu.

Prvu pisanu vijest o Grižanama imamo iz 1288. godine kada su Grižanci zajedno s predstavnicima ostalih vinodolskih općina (gradova) sudjelovali u sastavljanju Vinodolskog zakona. Na tom zboru Grižane su zastupali popovi Ljuban i Petar, satnik Domjan te Dunat, Dragoljub i Vidimir Vučić¹, što znači da su tada bila u Grižanama dva svećenika i satnik, knežev službenik u gradu.

Kada su Grižane 1225. godine došle pod vlast Krčkih knezova zajedno s čitavim Vinodolom, dijelit će stoljećima istu sudbinu s ostalim vinodolskim mjestima (Novigradom, Ledenicama, Bribirom, Drivenikom, Bakrom, Hreljinom, Trsatom i Grobnikom), koja su ulazila u sastav vinodolskih posjeda Frankopana i kasnije Zrinskih. S Belgradom i Kotorom one su nekada sačinjavale jednu cjelinu, što se vidi i iz jedne isprave pisane 1323. godine u Belgradu gdje su popisane zemlje općine kotorske, grižanske i belgradske u Sopaljskom polju. Tada se sve ove tri općine smatraju jednom cjelinom (“vsa općina kotorska, griška i belgradska”). U toj se ispravi za vrijeme vladanja Vinodolom knezova krčkih Fridrika, Dujma i Vida spominje i snažan potres koji je uzdrmao Vinodol i ošteti grižanski grad. U ispravi o tom događaju piše: “v to vrime tresiše se zemla va Vinodoli i v otoci i gradi se razvalivahu”. Kod ovog popisa zemlje Grižane su zastupali “dobri poštovani muži” Budić, Prodan i Dragoš Kovač, a Belgrad satnik Šebula i Stipan Krasovanić.²

Dok su još 1323. godine Grižane jedinstveno područje s Belgradom i Kotorom, počet će se od 15. stoljeća dijeliti. Pod kraj 14. i početkom 15. stoljeća Grižane su u vlasti kneza

¹ Barada, M., Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb 1952., str. 99.

² Šurmin, Dj., Hrvatski spomenici I, Zagreb 1898., str. 78.

Nikole Frankopana.³ Poslije njegove smrti (1432.) gospodari Vinodola, što znači i Grižana, su njegovi sinovi Nikola i Martin Frankopan, koji su 1449. godine izvršili podjelu svih imanja Frankopana na osam dijelova.

Grižane u to vrijeme nisu više jedinstveno područje, već se dijele u dva posebna imanja Grižane i Kotor. Kotoru su tada pripadali Belgrad, grad Badanj i Crikvenica, gdje je knez Nikola Frankopan početkom 15. stoljeća osnovao pavlinski samostan. Prilikom diobe na Modrušu (1449.) Grižane su pripale knezu Nikoli, najstarijem sinu bana Nikole Frankopana. On je tada dobio još i gradove Ozalj i Ribnik s dijelom Krka i Senja, dok je Kotor došao pod vlast njegovog mlađeg brata Martina koji je dobio većinu vinodolskih gradova – Novi, Bribir, Kotor, Bakar i Trsat.

Već iste godine kad je izvršena dioba državine Frankopana, spominje se knez Nikola Frankopan kao gospodar Grižana u ispravi od 1. prosinca 1449. godine u kojoj se govori o rješavanju nekog spora.

Knez Nikola nije dugo gospodario Grižanama, kao ni njegova kćerka Margareta, opatica u Zadru, kojoj je otac dao Grižane. Od nje je Grižane otkupio knez Martin pa ga već 1455. godine spominje kao gospodara Grižana njegov kapelan pop Grgur u ispravi kojom knez Martin Frankopan potvrđuje listove svojih predaka dane samostanu sv. Marije u Crikvenici. Tu stoji: “Ovo je pisao pop Grgur, kapelan kneza Martina, plovani novogradski i vikari vinodolski po nalogu kneza Martina krčkog, modruškog i senjskog, koji je u to doba bio gospodar i špan sve zemlje Vrbasa i grada Kozaru i drugim u Bosni, gospodar grada Knina, Gradca, Lipovca, Jastrebarskog, Okića, Ostrovice, Bužima, na moru: Starigrada, dijelom Senja i u Vinodolu: Novog, Bribira, Grižana, Belgrada, Kotora, Bakra, Trsata i dr.”⁴

Martin Frankopan bio je poznat kao vrlo pobožan čovjek i mnogo je darovao crkvama i samostanima. Tako je već 1462. godine darovao crikveničkim pavlinima selo Belgrad, 1468. godine darovao je Kotor franjevačkom samostanu na Trsatu kao zadužbinu, a 1474. godine crkvi B.D.M. na Trsatu darovao je cijelo selo Grižane izvršavajući tako zacijelo volju svog pokojnog brata Nikole da Grižane ostanu crkvi, kako je to mislio kad ih je dao svojoj kćeri opatici Margareti.⁵

U oporuci kojom Grižane poklanja fratarskom samostanu i crkvi B.D.M. na Trsatu, Martin Frankopan kaže kako je ovo selo kupio od svoje sestrične Margarete, sestre kneza Bartola Frankopana.⁶

Nešto od grižanskih posjeda i dohotka poklonio je Martin darovnicama i crikveničkom samostanu oko kojega su se s vremenom na obali mora smjestili stanovnici iz obližnjeg Kotora. Sa zemljom dobili su samostani i kmetove, međutim, kako su sada samostani došli u vazalni

³ Nikola Frankopan, knez krčki i dalmatinsko – hrvatski ban (1426. – 1432.), dokazujući tobožnje srodstvo s rimskim Frangipanimi, postigao je 1430. od pape priznanje novog porodičnog prezimena Frankopan i novog grba. Od tada se krčki knezovi nazivaju Frankopani.

⁴ Šurmin, Dj., Hrvatski spomenici, str. 205.

⁵ Laszowski, E., Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923., str. 197.

⁶ AH, Acta Frangepano, fasc. 1628., br. 5

odnos prema knezu, njihovi su kmetovi i dalje bili ovisni o grižanskom gradu – priznavali su njegovu sudsku vlast i vršili vojničku službu, osobito u vrijeme turskih napada u Vinodolu. Naročito je bila obaveza i dužnost svih fratarskih kmetova da popravljaju grižanski grad i daju stražu u gradu. Ovisnost i služba kotorskih kmetova uređena je 1570. godine posebnim ugovorom između grada Grižana i franjevac.⁷

Kada je poslije smrti kneza Martina Frankopana (1479.) upao s otoka Krka u Vinodol knez Ivan Frankopan i počeo prisvajati vinodolske gradove, ugarsko – hrvatski kralj Matija Korvin šalje protiv njega svog kapetana i bivšeg bana Blaža Podmanickog Mađara. Njemu se pridružio senjski kapetan Maroje Žunjević te zajedno istjeraše kneza Ivana iz Vinodola. Kralj je tada Žunjeviću dao gradove Novi i Bribir, a ovaj je još sam prisvojio Grižane otevši ih trsatskom samostanu. Nakon njegove smrti svi ovi posjedi, pa i Grižane, dolaze u vlast njegovog brata Jeronima.

Godine 1486. trsatski su franjevci podigli tužbu za Grižane pred kraljevskim povjerenikom za pritužbe u Hrvatskoj. Jeronim Žunjević je tom prilikom tvrdio da Grižane pripadaju Bribiru, imanju što ga je brat njegov Maroje dobio u zalog od kralja Matije Korvina. Naprotiv, trsatski su franjevci lako dokazali svoje pravo na Grižane na temelju ranije darovnice Martina Frankopana i kraljevskih privilegija kojima su ta darovanja potvrđena samostanu. Iako su nakon toga franjevci trsatski uvedeni u posjed Grižana i Žunjević se povukao u Bribir i Novi, imali su Grižanci i dalje neke obaveze prema njemu koje su se odnosile na obrađivanje vinograda. To se vidi iz njegove darovnice kojom je 1490. godine dao crikveničkim pavlinima neki vinograd.⁸

Stjepan Frankopan uspio je da njemu i sinu mu Bernardinu 1481. godine kralj Matija Korvin potvrdi sve stare posjede i nove stečevine, ali tada među njima nisu Grižane. Grižane će doći pod vlast kneza Bernardina tek nakon smrti kralja Matije, a nakon njegove smrti 1529. godine doći će u vlast kneza Stjepana Frankopana, jedinog njegovog muškog unuka.

Za vrijeme vlasti kneza Bernardina nad Grižanama dogodio se onaj tragični poraz hrvatske vojske pod vodstvom bana Mirka Derenčina na Krbavskom polju kod Udbine u borbi s Turcima 1493. godine. Nakon toga sklanja se modruški biskup s kaptolom u Vinodol i kanonici modruški tad dolaze i u Grižane i Belgrad gdje će biti sjedište kaptola.

Grižane su još tada bile u vlasti Bernardina Frankopana, ali, kao što je rečeno, oko 1530. godine došla su sva njegova imanja u vlasništvo njegovog unuka Stjepana Frankopana Ozaljskog. Tako su i Grižane došle pod vlast Stjepana Ozaljskog nad kojim je kralj Ferdinand I. preuzeo štitništvo. Upravu nad vinodolskim imanjima vode tada tuđinci, među kojima je bio i Ivan Kacijaner koji je vršio službu vinodolskog kapetana, pa je trebalo dugo vremena da se knez Stjepan Frankopan oslobodi tutorstva kralja i njegovih ljudi u upravi nad imanjima svojih predaka.

⁷ Lopašić, R., Hrvatski urbari, Zagreb, 1894., str. 3.

⁸ Laszowski, E., Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923., str.198.; Šurmin, Dj., Hrvatski spomenici I, Zagreb, 1898., str. 338.

Stjepan Frankopan, koji se je prozvao Ozaljskim, bio je posljednji potomak ove loze jer je imao samo sestru Katarinu. Udajom Katarine za kneza Nikolu Zrinskog stupio je knez Stjepan u rodbinsku vezu s porodicom Zrinski te je 1540. godine ugovorio s Nikolom zajednicu dobara i međusobno nasljedstvo. Između njega i sestre mu Katarine Zrinske došlo je 1550. godine do diobe dobara. Stjepan Frankopan dao je tada sestri neka imanja, dok je južni dio Vinodola s Drivenikom, Grižanama, Bribirom i Novim zadržao za sebe, s tim da i to pripadne njegovoj sestri ako umre bez potomaka. I zaista, poslije smrti sestre Katarine Zrinske dao je Stjepan Frankopan sva svoja imanja i gradove svojim nećacima Jurju, Krsti i Nikoli Zrinskom.

Prije odlaska na obranu Sigeta od Turaka knez Nikola Zrinski napisao je 1566. godine u Čakovcu svoju oporuku u kojoj je između ostalog zamolio svog šurjaka Stjepana Frankopana da zaista učini ono što je već ranije namijenio njegovim sinovima. Ovaj je to doista potvrdio svojom oporukom od 3. travnja 1572. godine. Tom oporukom je Stjepan Frankopan "sve svoje gospodarstvo, gradove i sela i sva pristajališta mala i velika toliko pri moru, koliko ovde na Hrvatih" ostavio svojim nećacima, jer nije imao potomaka.⁹ Od tada su frankopanska imanja u Vinodolu i u Gorskom kotaru u posjedu slavne obitelji Zrinskih.

Kao što u svom povijesnom razvoju Grižane čine neraskidivu vezu s ostalim vinodolskim mjestima, isto tako u svom društvenom i gospodarskom razvitku prošle su sve one faze kroz koje je prošao cijeli Vinodol, uz određene specifičnosti uvjetovane razvojem prilika i događanja određenog razdoblja. Ta zajednička povezanost i zajednički utjecaj na uređivanje društvenih pa i gospodarskih odnosa najočitije je izražena već prilikom sastavljanja Vinodolskog zakona koji je odredio za dugi niz stoljeća određene norme ponašanja u čitavom ovom području te utvrdio obveze i prava vinodolskih podložnika i feudalnih gospodara.

Grižane kao sastavni dio vinodolskih posjeda Krčkih knezova preko svojih predstavnika su ravnopravno sudjelovale u stvaranju ovog značajnog dokumenta na osnovu kojeg možemo zaključivati o prilikama u Vinodolu i to ne samo kakve su bile u vrijeme njegovog donošenja, nego i u ranijem razdoblju, posebno u vremenu od dolaska Vinodola pod vlast Krčkih knezova 1225. godine do sastavljanja Vinodolskog zakona 1288. godine.

Kao i u ostalim vinodolskim mjestima i ovdje je ranije postojala općinska organizacija. Na čelu općinskih činovnika, koji su bili birani od strane općinskog vijeća, bio je sudac koji je vršio sudbene i upravne poslove u najvišoj instanciji. Uz njega kao najuglednijeg činovnika bili su još: graščik, službenik koji se brinuo za utvrdu grada (odgovara kaštelanu) i busović, općinski glasnik, dobošar. Sucu je bio pomagač u sudbenim i administrativnim poslovima pristav. Općina je imala svoje središte i svoj grad. Značajnu ulogu imao je plovani (župnik), što se vidi i po tome da su u delegaciji koja je zastupala Grižane kod sastavljanja Vinodolskog zakona bili i grižanski popovi Ljuban i Petar. Kasnije će ti popovi biti u Vinodolu manje cijenjeni nego u doba sastavljanja Vinodolskog zakona. O povlaštenom položaju crkvenih ustanova, prije svega nekih crkava i samostana na području vinodolske knežije, dovoljno jasno svjedoče brojne darovnice Frankopana, među kojima su i one koje su se odnosile na Grižane. Tako je 1462. godine knez Martin Frankopan poklonio crkveničkim pavlinima selo Belgrad,

⁹ Kukuljević, I., *Acta Croatica* I, str. 226.

a 1474. godine darovao je crkvi na Trsatu cijelo selo Grižane, što je obnovio darovnicom od 16. kolovoza 1478. godine kada je darovao trsatskom samostanu i selo Kotor kao zadužbinu.¹⁰

Za vrijeme vladavine Frankopana, koji unose novi poredak, općinski činovnici i dalje nose nazive: sudac, satnik, pristav i slično, ali sada se njihov izbor vrši pod utjecajem i kontrolom kneza, odnosno njegovih povjerenika. Svake godine birani su općinski činovnici, ali su bili izabrani tek onda kada ih je kaštelan potvrdio.

Do pojave Krčkih knezova Grižanci su živjeli kao slobodni seljaci. Dolaskom u zavisnost od feudalnih gospodara dolazi do promjene njihovog statusa pa su od sada bili dužni uzdržavati svoje feudalne gospodare i vršiti za njih razne službe. Iako staro uređenje nije do kraja uništeno, ipak je od 13. st. preuređeno prema interesima feudalaca. No uza sve to utjecaj vinodolskih općina preko svojih predstavnika na mnoga značajna pitanja društvenog i gospodarskog života u Vinodolu će biti i dalje prisutan. Vidimo to na primjeru Grižana čiji predstavnici učestvuju gotovo na svakom zboru s ostalim Vinodolcima.

Tako 8. rujna 1395. godine Grižanci zajedno s predstavnicima Belgrada, Drivenika i Kotora u Novom potvrđuju “stari zakoni ki su prije bili” prema kojima su utvrdili određene kazne za krađu i druga nedjela, ili kako u ispravi stoji “platu za različne pravde”.¹¹ Isto tako vidimo grižanskog suca Jakoba Mahonića među pristavima u parnici između Bakrana i Hreljana koja je održana 7. studenog 1473. godine u Senju.¹²

Stanovnici Grižana – Belgrad od davnine bavili su se zemljoradnjom i stočarstvom, ali je vinogradarstvo oduvijek imalo značajnu ulogu. Kao vrsni zidari, klesari i kamenjari postat će poznatiji u kasnijim stoljećima.

I za Grižance se može reći ono što je utvrdio M. Sladović koji kaže da su “Vinodolci narod vrlo marljiv, radin, štedljiv i svakoj struci usmjeren. Što im je priroda uskratila, oni su marljivom rukom popravili i učinili svoj zavičaj vrtom, vinograd do vinograda, voćka do voćke. Na leđima oni nose gnoj na stranu i obavljaju svoj svakodnevni posao po najvećoj vrućini zajedno sa ženom, dok ga vanjski posao ne odvede od kuće tako da svu domaću brigu sasvim ženi trudnici izruči.

Sad ih vidiš na gradnji kuća, cesta, željeznica, po svoj carevini i tuđini, gdje o istoj hrani živu kao da su doma, pijući vodu, a štedeći zaradu za obitelj koja ga radosno očekuje. Ako je i najumorniji ne čuješ od njega zle riječi.”¹³

To ilustrira i pjesmica:

«Što Vinodol roji
Sve to lozu goji
I kamenac tuče
I mrežicu vuče.

¹⁰ Laszowski, E., nav. djelo, str. 197.

¹¹ Šurmin, Dj., nav. djelo, str. 99.

¹² Isto, str. 146.

¹³ Sladović, M., Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst, 1856., str. 23 i 24.

Mrku mazgu goni
Kad pred njime zvoni
Smokve u lubari
Za vunu pazari.»

Osnov gospodarstva bile su oranice, a uz njih vrtovi s raznim povrćem i voćkama. Od davnine tu uspijeva smokva, trešnja i badem (mendula). Od stoke uzgajala se krupna i sitna stoka, ponajviše ovce. Zemlja je ovdje bila nekada plodnija, ali kad su iskrčene šume, bujica je zemlju odrovala i dosta je zemlje ostalo pusto i neobrađeno. O tome koliki je značaj za stanovnike ovog kraja imala nekada zemlja i posjedovanje stoke, najbolje nam govore sačuvani dokumenti iz tog vremena. Iz njih se vidi da je dolazilo čak i do nasilnog otimeanja stoke, što je 1449. godine dovelo i do jednog spora između Grižanaca i Belgradaca s jedne strane i Driveničana s druge strane. Tada su Driveničani bili oteli neku stoku Grižancima i Belgradcima. U rješavanju spora oko toga događaja učestvovali su, uz predstavnike vlastelina, predstavnici Novog, Bribira, Kotora i Hreljina. Spor je riješen u korist Grižanaca i Belgradaca. O tome u ispravi stoji da “najdoše pravdu, da su krivi Driveničani i da nisu pravo vzeli tih goved, i tako načiniše ti dobri i plemeniti muži ki su više pisani da bi mir meu nimi i da imaju platiti Driveničane te tri goveda Belgracem libar 120 i tako načiniše da biše kuntenti (zadovoljna) jedna stran i druga.”¹⁴

Takovih sporova u to vrijeme bilo je dosta, a sve zbog toga što se je radilo o egzistenciji života. Karakteristično je da su u svim tim sporovima, odnosno u njihovim rješavanjima, učestvovali predstavnici nekoliko vinodolskih gradova ili općina, što ukazuje na zajedništvo i međusobno povjerenje, međutim, kao arbitri javljaju se često i sami feudalni gospodari. Tako 1450. godine knez Nikola Frankopan rješava spor između Grižanaca i Kotorana dosuđujući Kotoranima zemlju zvanu Drinin. Vinodolski sud u Novom izrekao je, naime, po nalogu bana Nikole presudu o spornoj zemlji i paši u korist Kotorana, što se vidi iz isprave izdane u Novom 30. prosinca 1450. godine, u kojoj se kaže: “i bi odlučeno da ima priseći Kotoranov dobrih muži 12 i ti isti niži prisegoše tim zakonom, kako im biše pravda odlučila i da pravda zadobi to Kotoranom, da nimaju Grižane ča činiti v tom Drininu”.¹⁵

Za Grižance je egzistencijalno pitanje bila i njihova šuma koju su imali na prostoru koji je sezao na sjever do Liča u Gorskom kotaru. Zbog tih posjeda, kako su ih zvali “va gori”, naročito zbog sjenokoša zvanih Griška draga bila je stalna svađa i parba između Grižanaca i Vlaha u Liču. U rješavanju tih sporova učestvovali su nerijetko i službenici Zrinskih knezova. Jedan ovakav spor službenici Petra i Nikole Zrinskog – Nikola Milovac i Djuro Milojković uredili su 1638. u Liču tako da su točno označili granicu grižanskog posjeda u šumi utvrdivši do kuda će “Grižanci vladati” i uživati “do gospodske volje”. Ako bi jedni ili drugi prešli tu granicu, košnjom ili pašom, platit će globu 50 rajnskih forinti.¹⁶

¹⁴ Šurmin, Dj., nav. djelo, str. 180 – 182.

¹⁵ Isto, str. 188 – 189.

¹⁶ Laszowski, E., nav. djelo, str. 202.

U 16. stoljeću dolazi do pogoršanja položaja vinodolskih podložnika, što se odrazilo u novim i neuobičajenim podavanjima i teretima – prije svega u tlaki ili raboti, o čemu prvi pisмени tragovi vode do grižanske općine. Grižanci su prvi “težali”, tj. obrađivali vlastelinske vinograde, što predstavlja prvu poznatu rabotu (tlaku) koju je dužan davati vinodolski podložnik.

Za vrijeme Stjepana Frankopana Ozaljskog, u čijoj su vlasti bile i Grižane, došlo je do nezadovoljstva Grižanaca, što je bilo izazvano zloupotrebom vlasti od strane upravitelja vinodolskih imanja Ivana Gusića. Gusić je primorao Grižance na razne radnje i službe koje ranije nisu izvršavali. On ih je “porablival prez sakoga zakona i prez spizi, gore nego robja i nego jednu živinu” tako da su već očajavali i htjeli se razići u svijet.¹⁷

To je bio povod da je općina Grižanska zabilježila svoje obaveze prema gospodarima (vlastelinstvu) 1. veljače 1544. u “Urbar Grižanski” ili kako ga sami Grižanci nazvaše “Zakoni puka griškog”. Pisan je glagoljicom i predstavlja značajan dokument za sagledavanje gospodarskih odnosa i položaja grižanskih podložnika u to vrijeme. Posebno je značajno to što urbar nije sastavljen od strane feudalnih gospodara da regulira obaveze podložnika prema njima, već su u njemu sami grižanski podložnici (puk griški) popisali svoje obaveze i svoja prava temeljena na starim zakonima.

Kada je poslije smrti Jurja Zrinskog preuzeo upravu nad Grižanama knez Nikola Zrinski, ponovno su uređene dužnosti Grižanaca urbarom iz 1605. g. Iako u ovom urbaru ima bitnih razlika u odnosu na onaj raniji, vidi se da je temeljen na njemu. Grižanci su plaćali u grad “bir” u iznosu od 500 libara kao što je bilo i u urbaru iz 1544. g. Od tih podavanja (daća) bili su oslobođeni: Fran Mirošić (najvjerojatnije Miroš), Kleković, Marušić, Fran Likarić, pop Barić i drugi. Podavanja su im bila “sulj” od stoke, nešto pšenice, “potoka” od vina i po jedan težak na godinu. Uz to su morali obrađivati vlastelinske vinograde i dati u grad od svakog zaklanog komada stoke glavu.¹⁸ To ukazuje na izvjesne imovinske razlike koje su proizlazile iz određenih privilegija.

Te privilegije pojedinim obiteljima u Vinodolu izdavane su tijekom četiri stoljeća (od 15. do 18. st.) i oslobađale su ih određenih podavanja. Međutim, svi dobitnici privilegija nisu imali isti opseg i sadržaj slobodština, ali su bili oslobođeni najtežih tereta. Tijekom 16. i 17. st. oslobodit će ih knezovi Zrinski od kmetstva te postaju slobodnjaci (libertini): obitelj Mirošić, odnosno Papić (1565.), tri kuće iz obitelji Likarić (1578.), obitelj Biombe odnosno Bionda (1639.) i osam kuća iz obitelji Marušić. Petar Zrinski oslobodio je kmetske zavisnosti i dvije kuće iz obitelji Marsilio (1656.) koje su 1675. dobile plemstvo poveljom (Diploma Nobilitata) cara Leopolda I.¹⁹

Obaveze vinodolskih pa tako i grižanskih podložnika čine tri skupine: novčana podavanja, podavanja u naturi i radne obaveze (tlaka, rabota ili robota). “Bir” ili navadni dohodak

¹⁷ Lopašić, R., nav. Djelo, str. 89.

¹⁸ Laszowski, E., *Urbar vinodolskih imanja knezova Zrinskih*, Zagreb 1915., u *Vjesniku kr. Hrvatsko – slavonsko – dalmatinskog zemaljskog arhiva*, str. 33 – 35.

¹⁹ Erceg, I., *Izvori o životu i uređenju u Vinodolu i Gorskom kotaru (doba feudalizma)*, Vj. hist. arhiva u Rijeci i Pazinu, sv. 24, Pazin – Rijeka, 1981., str. 241.

bio je osnovna novčana daća, razrezana u stalnim iznosima. Prema urbaru i sačuvanim računima "bir" je plaćan u Grižanima: 1592./3. godine 450 libara i 1 soldin, 1608./9. godine isto, a oko 1610. godine 440 libara i 14 soldina. Taj se iznos kasnije povećao, tako da je 1672. godine iznosio 1189 libri.²⁰

U novcu se plaćala i obaveza prijevoza vlastelinske robe, kao neke vrsti otkup radne obaveze. Računa se da se novčana renta na vinodolskim posjedima Zrinskih krajem 16. i početkom 17. stoljeća sastojala od desetak daća, pri čemu je osnov feudalne eksploatacije vinodolskih podložnika bio na području novčane rente. Ta su se podavanja povećavala promjenom stočarskih daća u novac.²¹

Uz obaveze vlastelina plaćala se i crkvena desetina koja se dijelila između senjsko – modruškog biskupa i mjesnih župnika (plovana). Iz sačuvanog registra za Grižane, Kotor i Beograd iz 1607. godine u kojem je unesena cjelokupna desetina, vidi se da su biskup, arhiđakon i pobirač desetine dobivali nešto više od 50 posto ubrane desetine. Osnovna stočarska daća – "sulj drobne živine" prvobitno se davao kao desetina, a u prvoj polovici 16. stoljeća pretvorena je u "petnaestinu" ("od živin male od 15 ednu").²²

Davanja u naturi nisu bila jednaka u svim vinodolskim općinama. Jedno od značajnih davanja bilo je i vino. U 17. stoljeću gotovo u svim općinama (Hreljin, Drivenik, Grižane i Bribir) plaća se "od 15 jedan spud" (spud – posuda, mjera za vino), odnosno "petnaestina". Potoka ili podtoka (vinska daća) ubirala se u različitoj količini. Tako je za 1608./9. godinu ta daća iznosila za Grižane 28 spudi, a za Bribir 23 spuda. Tijekom idućih stoljeća uznapredovat će na ovom prostoru uzgoj vinove loze, tako da se početkom 20. stoljeća vinogradarstvo počelo znatno razvijati na području čitavog Vinodola.

Grižane su s ostalim vinodolskim posjedima ostale u vlasti knezova Zrinskih sve do propasti te hrvatske velikaške porodice 1671. godine kada je ban Petar Zrinski nakon neuspjele Zrinsko–frankopanske urote izgubio ne samo cjelokupnu svoju imovinu, već i glavu zajedno s Franom Krstom Frankopanom u Bečkom Novom Mestu. I Grižane su tada zajedno s ostalim posjedima Zrinskih pale pod upravu ugarsku, a zatim austrijske komore koja je tim posjedima upravljala preko svojih upravitelja. Grižane dijele, dakle, i dalje sudbinu ostalih nekadašnjih imanja Frankopana i Zrinskih u Vinodolu.

SAŽETAK

Grižane pamte dugu povijest koja još nije dovoljno istražena. Narodna predaja govori da su ih sagradili Grci i Rimljani, što dakako treba istražiti. Prvi pisani trag o Grižanama imamo iz 1288. godine, tj. iz Vinodolskog zbornika koji su potpisali i predstavnici Grižana. One su kao i cijeli Vinodol došle u vlasništvo Krčkih knezova 1225. godine i ostale sve do 1671. kada biva pogubljen ban Petar Zrinski zajedno s Krstom Frankopanom zbog neuspjele urote

²⁰ Adamček, J., *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine 15. do kraja 17. stoljeća*, Zagreb 1980., str. 550 – 551.

²¹ Adamček, J., nav. Djelo, str. 555.

²² Lopašić, R., nav. djelo, str. 90.

protiv bečkog dvora. One će tada, kao i ostala naselja Vinodola, doći pod vlast Beča i Pešte. Dokumenti pokazuju kako su pojedini dijelovi Vinodola dolazili u posjed pojedinih članova ove velike obitelji i kako su oni upravljali svojim posjedima. Kao i druga veća mjesta u Vinodolu Grižane su imale svoju općinu. Stanovništvo Grižana pretežno se bavilo zemljoradnjom i stočarstvom, najviše vinogradarstvom. Kasnije su tu bili vrsni zidari, kamenoklesari i kamenjari koji su radili po mnogim dijelovima svijeta. Posvuda su bile rasprostranjene oranice, pašnjaci i vinogradi, uz kuće povrtnjaci i voćnjaci. U brdskom području ponad Grižana bogate su šume, a one su za ovaj živalj puno značile. Posebnu pažnju zaslužuje istraživanje društvenih odnosa koji su, slično kao i u drugim općinama Vinodola, uređeni već Vinodolskim zakonom a kasnije upotpunjavani, dorađivani, mijenjani drugim vlastelinskim odredbama i lokalnim općinskim propisima, ali za čitavo to vrijeme vinodolski je seljak bio slobodan, uz obvezu plaćanja određenih davanja vlastelinu. Inače, život je ovdje bio skroman, na niskoj prosvjetnoj razini, poput slične situacije u drugim krajevima u agrarnom društvu. Najveću prosvjetarsku ulogu imala je crkva, sve do prevlasti Bečkog i Peštanskog dvora koji postupno uvode javnu vlast i razvijaju javne ustanove (škole).

Ključne riječi

Vinodol, Grižane, Beograd, Frankopani, Zrinski, Vinodolski zakon, općinska uprava, seljak, društveni odnosi, glagoljica

GRIŽANE AS A PART OF THE VINODOL DUCHY

The history of Grižane goes very far back. Most likely to the graeco-roman world. The first mention of the fortress of that name we have in «THE VINODOL CODEX» from 1288 when the people of Grižane became vassals of the feudal lords the dukes FRANGIPANE or FRANKOPANI as they were called in Croatia. Grižane and her inhabitants shared the destinies of the said family and her diverse branches until 1671 when FRAN KRSTO FRANKOPAN AND PETAR ZRINSKI were executed at Wienerneustadt by the Emperor of the Habsburg dynasty, which in later centuries until 1918 ruled in Vinodol.